

МАРКАЗИЙ ОСИЁДА ЗАМОНАВИЙ ТЕРРОРИЗМ НАМОЁН БЎЛИШИНИНГ ХУСУСИЯТЛАРИ

Нурмурод Абдюсупович ДЖУРАЕВ

цикл бошлиғи

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги махсус операцияларни мувофиқлаштириш бошқармаси Махсус тайёргарлик ўқув маркази
Тошкент, Ўзбекистон

Аннотация

Мақолада “Толибон” ҳаракатининг ҳокимият тепасига келиши жараёни, минтақанинг Жанубий чегараларидан чиқаётган терроризм таҳдиди, Ўзбекистон томонидан террористик ҳаракатларга қарши кураш ва кўрилатган чора-тадбирлар ва ёндашувлар баён этилади.

Таянч сўзлар: “Толибон” ҳаракати, янги Ўзбекистоннинг сиёсий ислохотлари, тартибга солиш сиёсати, минтақавий хавфсизлик.

ОСОБЕННОСТИ ПРОЯВЛЕНИЯ СОВРЕМЕННОГО ТЕРРОРИЗМА В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

Нурмурод Абдюсупович ДЖУРАЕВ

Начальник цикла

Учебный центр специальной подготовки
Управления координации специальных операции
Министерство внутренних дел Республики Узбекистан
Ташкент, Узбекистан

Аннотация

В статье рассматривается процесс прихода к власти движения “Талибан”, угрозы терроризма исходящего из южных границ региона, меры и подходы предпринимаемые Узбекистаном в борьбе и противодействию террористическим актам.

Ключевые слова: движение «Талибан», политические реформы нового Узбекистана, нормативно-правовая политика, региональная безопасность.

2021 йилнинг сентябрь ойида «Толибон» Афғонистон ҳудудини бутунлай эгаллаб олди. Бу қўшни Марказий Осиё давлатлари, хусусан Афғонистон билан чегарадош бўлган Ўзбекистон учун катта муаммоларни юзага келтириши мумкинлиги борасида қарашларга сабаб бўлди. Минтақага катта миқдорда гиёҳванд моддаларнинг келиши, қочқинлар оқими кучайиши, доимий террорчилик ҳужуми таҳдиди ҳақида фаразлар, янгиликлар кўпайиши хавфи ортди [1].

Биринчи навбатда, «Толибон»нинг ҳаракатлари, ҳозирча бу фаразларнинг аксини кўрсатмоқда. Бундан ташқари, пессимистик прогнозларнинг кўплиги, Марказий Осиё давлатлари пайдо бўлиши мумкин бўлган хавфга тайёр эмас, каби нотўғри хулосаларга асосланган эди. АҚШ ўз ҳарбий кучларини олиб чиқиб кетиши анча аввал бошланган жараён эди, шунинг учун «Толибон»нинг ҳукуматни қўлга олишга яна бир бор уриниши кутилган ҳолат эди. Шунинг учун, толиблар билан мулоқот ўрнатиш ва уларни афгон жамиятининг таркибий қисми сифатида қабул қилиш зарурияти юзага келди. Ўзбекистон бундай қадамни биринчилардан бўлиб ташлади ва сўнгги 5 йил ичида толиблар билан анча дўстона алоқа ўрнатишга муваффақ бўлди.

Маълумки, Марказий Осиё минтақаси географик жойлашуви нуқтаи назаридан ҳам ижобий, ҳам салбий жиҳатларга эга. Бир томондан, субминтақа давлатлари Шимол ва Жануб, Шарқ ва Ғарб ўртасидаги савдо йўлларининг чорраҳасида жойлашган бўлиб, бу иқтисодий нуқтаи назардан жуда фойдали. Бошқа томондан эса, муаммоли исломий мамлакатлар – Афғонистон, Эрон ва Покистон ўртасида жойлашган.

Албатта, Афғонистондаги беқарор вазият, чегарадош давлатларда безовталик уйғотди ва чегара хавфсизлиги муммосини вужудга келтирди [2]. Хусусан, Ўзбекистон Афғонистон билан 137 километрлик чегаранинг хавфсизлигини таъминлаш учун Сурхондарёда махсус оператив штаб ташкил қилиниб, Республиканинг бошқа ҳудудларидан қўшимча кучлар жалб этилди.

Бошқа минтақа давлатлари, хусусан Тожикистон ва Туркманистон ўз ҳарбий кучларини жанговар шай ҳолатда ушлаб туради ва Афғонистон билан чегара ҳудудларига қўшимча ҳарбий кучларни жойлаштирган.

Бундан ташқари, 2021 йилнинг август ойида, жанговар шайликни ошириш мақсадида Ўзбекистон, Тожикистон ва Россия иштирокида ҳарбий ўқув машғулоти бўлиб ўтди. Сентябрь ойида эса, ШХТ доирасида

«Тинчлик миссияси-2021» номи остида янги ҳарбий тайёргарлик машғулотлари бўлиб ўтди [3].

Кўплаб тахминлар ва хавотирларни юзага келтираётган муаммо бу қочқинлар муаммоси бўлди. Бироқ, Афғонистондан иммиграция оқими анча аввал бошланган эди ва шу вақт мобайнида афғонлар Марказий Осиё давлатларига оммавий кўчиб ўтиш ўрнига улар Афғонистоннинг бошқа қўшнилари: Покистон ва Эронга чиқиб, ўша ердан Европа давлатларига ўтишга ҳаракат қилдилар.

2020 йилнинг статистикасига биноан, энг кўп афғон қочқинлари Европа Иттифоқи, Австралия ва Буюк Британияга кўчиб ўтган [4].

Марказий Осиё давлатлари ва Россия эса жуда катта миқдорда қочқинларни қабул қилиш тўғри деб билмади. Шунинг учун минтақа мамлакатлари раҳбарлари қочқинларни қабул қилмасликларини билдирдилар. Фақатгина, Тожикистон «вақтинча» минглаб қочқинларга у ердан бошқа давлатларга кетиш учун Кўлоб шаҳридаги аэропортда қолишга рухсат берди.

Шуларни ҳисобга олган ҳолатда айтиш мумкинки, минтақага хавф туғдирадиган ягона бир муаммо бу – терроризм. Минтақа давлатлари билан ўтказилган барча музокараларда толиблар Марказий Осиё давлатларига таҳдид қилмаслигини эълон қилган. Бироқ бу ваъдаларни бажара олиш қобилияти кўплаб саволлар туғдириши аниқ ва кутилган ҳолатдир. Айниқса, .сўнгги йиллардаги бир неча террорчилик ҳаракатлар бундай хавотирни асослайдигандек кўринади.

Масалан, 2019 йил 6 ноябрь Тожикистон Конституция кунида, Тожикистон расмийларининг маълумотларига кўра, ИШИД жангарилари Афғонистондан мамлакатга кириб келишган ва деярли 300 км масофани босиб ўтиб, Ўзбекистон билан чегарадаги Ишқобод чегара постига ҳужум қилмоқчи бўлишган. Ушбу воқеадан бир йил олдин, 2018 йилда тожик тоғларида тўрт нафар хорижлик сайёҳ ўлдирилган. Икки ҳолатда ҳам ИШИД жавобгарликни ўз зиммасига олган. Ҳукумат тахминларига кўра,бу ҳужумлар

расмий афғонлар эмас, балки маҳаллий радикаллар томонидан амалга оширилаётганлиги маълум қилинди.

Марказий Осиёнинг бошқа мамлакатларида ҳам терактлар содир этилган. Масалан, 2016 йил июнь ойида Қозоғистоннинг Ақтубе шаҳрида бир гуруҳ террорчилар ўткинчиларга ўқ узиб, полиция бўлимига ҳужум қилиши натижасида 25 киши ҳалок бўлган. Шу билан бирга, Бишкекдаги шов-шувли теракт 2016 йилнинг августида содир бўлган. Террорчи Хитой элчихонаси дарвозасига бориб урилиб, ўзини портлатиб юборган.

Таъкидлаш жоизки, террористик таҳдидлар кучайиб бораётган бир пайтда Ўзбекистон ўз хавфсизлиги ва барқарор ривожланиши бўйича устувор стратегиясини ишлаб чиқди [5]. Чора-тадбирларни ишлаб чиқишнинг биринчи босқичида асосий эътибор терроризмнинг турли кўринишларига, маъмурий ва жиноий жавобгарлик тизимини шакллантиришга, шу жумладан норматив-ҳуқуқий базани мустаҳкамлашга, ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари тизимини такомиллаштиришга, терроризмга қарши кураш соҳасида одил судловни самарали бошқаришга қаратилди.

Мамлакатимиз биринчи марта 1999 йилда халқаро терроризм актларига дуч келди, террорчилик фаолиятининг чўққиси 2004 йилда содир бўлди [6]. Масалан, 2004 йилнинг 28 март – 1 апрелида Тошкент шаҳри, Бухоро ва Тошкент вилоятларида террорчилик ҳаракатлари амалга оширилди. Уларнинг қурбонлари ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари ходимлари эди.

Бундан ташқари, бир неча ўзбекистонликлар кўшни Афғонистондаги террористик гуруҳларга кўшилиб, кейинчалик вазиятни беқарорлаштириш мақсадида Ўзбекистон ҳудудига бостириб киришга уринди

Хавотирли вазият зудлик билан катъий жавоб беришни талаб қилди. Ўзбекистон жамоавий минтақавий хавфсизликнинг асосий ташаббусларини илгари суриб жамият, давлат ва умуман минтақада барқарорликни таъминлаш тизимини шакллантириш бўйича кенг кўламли ишларни амалга оширди.

Ўзбекистоннинг фаол ташқи сиёсий фаолияти натижасида терроризм ва бошқа бузғунчи фаолиятга қарши биргаликда курашишдан манфаатдор давлатлар билан қатор икки томонлама ва кўп томонлама шартнома ва битимлар тузилди [7]. Хусусан, 2000 йили Тошкентда Ўзбекистон, Қозоғистон, Қирғизистон ва Тожикистон ўртасида "Терроризм, сиёсий ва диний экстремизм, трансмиллий уюшган жиноятчиликка қарши курашиш бўйича биргаликдаги ҳаракатлар тўғрисида" битим имзоланди.

Сўнги 10 йил ичида Ўзбекистонда бирорта ҳам террористик ҳужум амалга оширилмаганлигига қарамай, мамлакат фуқароларининг Сурия, Ироқ ва Афғонистондаги ҳарбий ҳаракатлардаги иштироки, шунингдек, АҚШ, Швеция ва Туркиядаги террористик ҳаракатларга ўзбекистонлик муҳожирларнинг жалб қилиниши – муаммога бошқа томонлама ёндашишга ундади ва бу борада бир қатор чора-тадбирлар кўриб чиқилди.

Шу муносабат билан Ўзбекистонда терроризмнинг тарқалишига ёрдам берадиган шарт-шароитлар ва сабабларни оператив аниқлаш ва бартараф қилиш тизими йўлга қуйилди.

Терроризмнинг олдини олиш ва унга қарши курашиш масалаларининг концептуал қайта кўриб чиқилиши қуйидаги асосий вазифаларни ўз ичига олди:

Биринчидан, Мудофаа Доктринаси, "Экстремизмга қарши курашиш тўғрисида", "Ички ишлар органлари тўғрисида", "Давлат хавфсизлик хизмати тўғрисида", "Миллий гвардия тўғрисида" каби муҳим ҳужжатларнинг қабул қилиниши терроризмга қарши курашни олдини олишнинг ҳуқуқий асосларини мустаҳкамлаш имконини берди.

Иккинчидан, инсон ҳуқуқларини ҳурмат қилиш ва қонун устуворлиги Ўзбекистонда терроризмга қарши курашнинг ажралмас таркибий қисми ҳисобланади. Терроризмга қарши курашда ҳукумат томонидан қабул қилинган чора-тадбирлар миллий қонунчиликка ҳам, давлатнинг халқаро ҳуқуқ бўйича мажбуриятларига ҳам мос келади [8].

Учинчидан, ижтимоий реабилитация амалга оширилмоқда, экстремистик ғоялар таъсирига тушиб қолган ва ўз хатоларини англаб етганларни одатий ҳаётга қайтариш борасида тизимли ишлар олиб борилмоқда.

Зўравонликка асосланган экстремизм ва терроризм билан боғлиқ жиноятларда айбланган адашган шахсларни декриминаллаштириш, маънавий онгини ошириш чоралари кўрилмоқда.

Диний экстремистик ҳаракатларга алоқадор шахсларни реабилитация қилишдаги яна бир муҳим қадам “авф этиш актларини қўллаш амалиёти бўлди”. 2017 йилдан бери ушбу чора экстремистик жиноятлар учун жазо ўтаётган 4 мингдан ортиқ шахсга нисбатан қўлланилган. Афв этиш акти қонунни бузган шахсларни ахлокий ва психологик тузатиш учун муҳим рағбат бўлди. Уларни жамиятга, оилага қайтариш ва мамлакатда амалга оширилаётган ислохотларнинг фаол иштирокчиларига айлантириш имкониятини берди.

Тўртинчидан, терроризмнинг тарқалиши учун қулай шароитларни бартараф этиш чоралари кўрилиб чиқилди. Шундай қилиб, сўнгги йилларда ёшлар ва гендер сиёсати кучайтирилди, шунингдек, зўравон экстремизмга қарши заифликни камайтириш ва террорчиларнинг диний таълимига ҳам чек қўйилди. Барқарор ривожланиш, ижтимоий адолат, шу жумладан қашшоқликни камайтириш ва ижтимоий интеграция соҳасидаги ташаббуслар амалга оширилди.

Ўзбекистон аҳолисининг 60 фоизини ёшлар ташкил этишини инобатга олиб, 2016 йилда "Давлатнинг ёшлар сиёсати тўғрисида"ги қонун қабул қилинди. Қонунга мувофиқ, ёшларнинг ўзлигини англаши, сифатли таълим олиши ва ҳуқуқларини ҳимоя қилиши учун шарт-шароит яратилмоқда [9]. Ўзбекистонда ёшлар билан ишлаш агентлиги фаолият кўрсатиб, бошқа жамоат ташкилотлари билан ҳамкорликда ота-онаси диний экстремистик ҳаракатлар таъсирига тушиб қолган болаларни қўллаб-қувватлаш бўйича

тизимли ишлар олиб бормоқда. Биргина 2017 йилда ана шундай оилалардан 10 мингга яқин ёшлар иш билан таъминланди.

Бешинчидан, терроризмга қарши кураш парадигмасини қайта кўриб чиқишни ҳисобга олган ҳолда, ихтисослашган кадрлар тайёрлаш механизмлари такомиллаштирилмоқда. Терроризмга қарши курашда иштирок этадиган барча ҳуқуқни муҳофаза қилиш идораларида ихтисослашган академиялар ва институтлар мавжуд [10].

Шу билан бирга, нафақат ҳуқуқ-тартибот ходимлари, балки диний кадрларни тайёрлашга ҳам алоҳида эътибор қаратилмоқда. Шу мақсадда халқаро Ислом Академияси, Имом Бухорий халқаро тадқиқот марказлари, шунингдек, Ислом цивилизацияси маркази ташкил этилди.

Таъкидлаш жоизки, Ўзбекистоннинг терроризмга қарши курашиш ва инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш соҳасидаги давлат сиёсати бир-бирига зид бўлмаган, аксинча, бир-бирини тўлдирадиган ва мустаҳкамлайдиган тизимдир. Бу терроризмга қарши курашишга қаратилган сай-ҳаракатларни, принциплар, нормалар ва мажбуриятларни ишлаб чиқиш зарурлигини келтириб чиқаради.

Ҳозирги вақтда замонавий террорчилик ҳаракатларининг ва фаолият кўламининг кенгайиши натижасида юзага келаётган реал таҳдид ва хавфлар даражасининг ўсиб бораётганлиги бир қатор мамлакатларнинг ички сиёсий ва ижтимоий-иқтисодий вазиятини издан чиқариб, инсониятга фожиали зарар келтириш хавфи сақланиб турибди. Ҳақиқатдан ҳам, замонавий терроризм барча минтақаларда намоён, глобал жараёнларга таъсири кучли, худудий ва миллий хавфсизлик ва барқарорликка таҳдид солмоқда. Шунинг учун замонавий терроризмнинг олдини олишда террорчилик гуруҳларига кишиларни сўнгги босқичда жалб этилиши механизмини ўрганмай туриб, мазкур йўналишдаги ишларнинг самарасини ошириб бўлмайди.

Шу нуқтаи назардан ҳозирги кунда террорчи шахси ва террорчилик хатти-ҳаракатларини юзага келтирувчи психологик механизмлар тўлиқ ўрганилиб чиқиши, мақсадга мувофиқдир.

Хулоса ўрнида айтиш мумкинки, Ўзбекистон Республикасида терроризмнинг ўзгарувчан шакллари, объектлари ва мақсадларини ҳисобга олган ҳолда, унга қарши кураш стратегиясини замонавий таҳдид ва хавф-хатарларга мослаштирган ҳолда, ҳуқуқий маданиятни, маънавий ва диний маърифатни ҳамда инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилишни такомиллаштириш орқали одамлар, биринчи навбатда, ёшлар онгида рационал фикрлаш борасида туб ўзгаришлар ва ислохотлар олиб борилмоқда.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. <https://news.un.org/ru/story/2021/07/1406362>;
2. https://e-cis.info/news/568/95008/?sphrase_id=23927;
3. http://rus.sectesco.org/archive_news/20210929/782852.html;
4. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Asylum_quarterly_report#Decisions_on_asylum_applications;
5. <https://mfa.uz/>;
6. <https://www.gumilev-center.ru/afganistan-geopoliticheskijj-klyuch-ot-evrazii>;
7. <http://csef.ru/ru/ekonomika-i-finansy/340/afganistan-v-geopoliticheskom-izmerenii-bezopasnosti-evrazii-5928>;
8. <https://cyberleninka.ru/article/n/markaziy-osiyo-minta-asi-havfsizlikka-tahdid-manbalari-va-ularga-arshi-kurashish-choralari>;
9. https://minjust.uz/upload/iblock/0c0/pravo_uz.pdf;
10. <https://uzdaily.uz/ru/post/61090>.